

1. Giriş

“İyi” bir öğretmen nasıl olmalı? Öğretmenlik mesleğinin çok yönlü görevlerinden hangisini ele alacaksınız – öğretmek, eğitmek, danışmanlık yapmak, teşhis koymak, yenilik getirmek – cevap ona istinaden farklı olacaktır. Ancak, okulun gerçek işi olan dersi ele alırsak, kolay cevaplar beklenemez: (1) “İyi” bir ders nedir’ sorusu, önce hangi kriteri hedeflediğinize bağlı, yani “ne için iyi?”: okulda kısa vadeli başarı mı ya da yüksek öğrenim ve meslekte uzun vadeli başarı mı; mesleki uzmanlık mı yoksa uzmanlık ötesi anahtar beceriler mi? (2) “İyi”nin ne olduğu, biraz da bakış açısına bağlı, yani kime göre “iyi”? Ders araştırmaları kişinin kendi dersini değerlendirmesi ile meslektaşının verdiği dönüt ve öğrencinin değerlendirmesi arasında çok fark olduğu yönündedir – bkz. Bölüm. 3 B.

Aşağıda, nitelikli dersin merkezinde yer alan ‘etkin öğrenme’ konusu işlenmektedir. Bununla ilgili uzun yıllar süren deneylere dayalı ders ve öğretim-öğrenme araştırmaları (teaching effectiveness), tüm dünyadaki okul görev kapsamını bir araya getiren Hattie (2012) araştırmalarına da dayanan sağlam bilgi temelini oluşturmaktadır.

2. Nitelikli Dersin Öğrenmeyi Destekleyici Özellikleri

Eğitim araştırmalarının hemfikir olduğu nokta: ders organizasyonunun (sınıflararası ders, sınıfın büyüklüğü, vs. gibi) yüzeysel özellikleri ile (öğretmen veya öğrenci odaklı ders gibi) belli yöntemlerin kullanılmasının öğrenme başarısını belirlemediği yönündedir.

Esas olan öğretmenin yetkin becerisi, her okulun farklı yaş grubuna ve derslerine (böylelikle ADE için de) gerekli olan dersler arası bağlantı sağlayacak derin nitelik özellikleridir.

Aşağıda, dersin bu etkin öğrenme prensipleri üzerinde durulacak.

2.1 Bilginin İşlenmesinin Desteklenmesi

Etkin öğrenme temelli bir dersin “Sınıf Yönetimi” adı altında toplanan belli başlı şartları gerektirmekte. Bunlar a) aksaklık önleyici kurallar sisteminin oluşturulması ve inatla korunması, b) ders saatinin öğrenme sürecine yönelik kullanılması (“time on task”), c) aksaklıkları mümkün olduğunca asgariye indirmek, sessiz sedasız gidermek ve d) dersin akışını kolaylaştıracak, aynı zamanda öğretmenin işini hafifletecek işleyiş rutinleri, göstergeleri ve yöntemlerinin oluşturulması.

2.2 Bilginin İşlenmesinin Desteklenmesi

Etkin öğrenme temelli bir dersin özellikleri arasında 2. büyük kümeyi, bilgiyi işlemenin destekleyici tedbirleri oluşturmakta; bunlar destekleme, edinimi kolaylaştırma ve bilgiyi depolama. Buna göre etkin öğrenme temelli bir dersin özellikleri aşağıdaki gibidir:

• Anlaşılrlık

Öğrenci gözüyle anlaşılrlık: İşlenen konunun bağlamının ve ana konunun fark edilir olması gibi düzgün diksiyon, uygun retorik, doğru dil -bilgisi, cümle uzunluğu ve de dolgu kelimelerini ("bir şekilde", "ne bileyim ben", "şöyle söyleyeyim", "yani") kullanmama ve yeterince anlaşılrlık (ses düzeyi, uygun sesletim, standart dilin kullanılması, bölgesel dilin veya lehçenin aşırı kullanımından kaçınılması).

• Bilişi Aktive Etme

Etkin öğrenmenin özüdür ve öğrenme stratejisi ve biliş üstü yetkinlik, yani ne öğrendiğinin bilincinde olup (= bildiğini bilmek) öğrenmeyi yönetebilmek demek. Hattie'ye göre, öğrencinin kısa süreliğine öğretmenin rolüne büründüğü koordineli öğrenme senaryoları, öğrenmeyi yüksek oranda desteklemektedir (reciprocal teaching, peer tutoring, WELL = dönüşümlü öğretme ve öğrenme).

Burada öğretim elemanı, dersin sunucusu olarak bir kenarda oturmalı yanlıgısına rastlanmaktadır. Tam tersi, öğretmenler koordineli öğrenmenin başlangıç safhasında ve öğrenme stratejisinin edinilmesinde de etkin bir rol üstlenmek zorundadır:

Koordineli öğrenmede başarılı olmak için kural ve süreç, titizlikle öğretilmeli ve alıştıırma yapılmalıdır. Öğrenme stratejisi ediniminde, örneğn sesli düşünme ile "göstererek örnek" olmak, öğrenmede özellikle etkili bir yöntemdir.

• Düzlenme

Bağlantıyı görmeyi ve kurabilmeyi sağlayan tedbirlerle öğrenmeyi kolaylaştıırmak; örneğn ana hatları düzenleyen tedbirlerle (tanıtım, özet, öne çıkarma, advance organizer/ öğrenilecek konunun genel hatları).

• Dildışı Öğrenme Olanakları

Dildışı öğrenme ortamlarından, özellikle görselleştirme (görseller, grafikler, mindmap) ve uygulamaya yönelik sahneleme yöntemi ile öğrenme (beden matematiği) gibi birçok olanaktan faydalanmak.

• Pekiştirme

Önbilgiyi tazeleme ve öğrenileni uygulama, deneyimleme ve pekiştirme için mümkün olduğunca fazla olanağın yaratılması. Burada önemli olan, özellikle dil alanında, örneğn okumada, zihin kapasitesinin gereksiz yere absorbe edilmemesi için belli becerileri

otomatikleştirme düşüncesi. Ancak bu şekilde karmaşık konuların üstesinden gelinilebilir. Bu "çalışmaktan fazlasını", "otomatikleştirmeyi" hatta "zekice alıştıırma yapmayı" gerektirmektedir.

2.3 Öğrenme İsteğinin Desteklenmesi

Aşağıda sıralanan özellikler dolaylı olarak etkin öğrenmeyi sağlamaktadır: Öğrenmeye ve performansa da olumlu etkisi olan öğrenme isteğini desteklemektedir.

• Öğrenci Odaklı Çalışmak

Kastedilen, öğretim elemanının öğrencilerinin farklı bireysel öğrenme süreçlerini ve öğrencinin gözüyle öğrenmenin ne demek olduğunu görmeye çalışması (bakış açısına geçiş, "bilişsel empati"). Öğretmenler, uzman gerektiren derslerle ilgili konularda danışılan, yaşa göre öğrenciyi kararlara dahil eden ve öğrenciden, öğrenme tutum ile dersi algılayışlarına ilişkin dönüt alan yetkili kişilerdir.

• Öğrenmeyi Destekleyici Ortam

Belirgin özellikleri; karşılıklı saygı, öğretmenin derste nezaket, içtenlik ve değer göstermesi, arada sırada da gülünen ve şakalaşılan rahat bir öğrenme ortamının olması – tam tersi bir ders ortamı ise "gülme yasaklı bölge" ilan edilirdi. Olumlu bir hata anlayışının olması; öğrenme için olağanüstü bir anlam taşır. Öğrenme evresinde ortaya çıkan hatalar olumsuz değerlendirilmez, şans olarak görülür; tamamlanmamış ya da şanssız giden öğrenme süreçlerinin farkında olup öğrencilere, üzerlerine biçilmiş dönüt ve öğütlerle destek verilir. Öğrencinin cevabına yeterince (bekleme) süre(-si) tanımak ve yavaş oluşunu toleransla ("sabır" ile) karşılamak öğrenmeyi destekleyici unsurlardandır.

• Motivasyon

Öğrencinin, ders etkinliklerinden keyif aldığı, hatta başarmanın verdiği mutluluk ("Flow") duygusuyla kendiliğinden ders çalışması, her öğretmenin hayalidir. Ancak okul için ders çalışma bağlamında içsel motivasyona güvenmek çocukça olurdu. Mecazi olarak anlatmak gerekirse: Öğrencinin çalışma etkinliğine katılması, hatta zorlandığı ya da sıkıldığında da derste kalması için ne kadar çok motor çalıştırırsanız, o kadar ucuzlaması gibi. Motive edici bir ders, işte bu sebeple, içsel motifleri harekete geçirir, özellikle verilen çalışmaların (günlük hayat, yaşam, meslek veya okul kariyeri için) yararı ve önemi anlatılırsa. Öğrenmeyi destekleyecek

diğer motifler, merak (program çeşidiyle desteklene- rek), rekabet (başkaları ve kendisiyle yarışma), ve de toplum tarafından kabul görme (değer görme, kendisi için önemli kişilerden, özellikle öğretmen ve ebeveyn- den övgü görmek). Öğretim elemanının örnek olarak görülmesi sebebiyle motivasyon sağladığı çoğu zaman unutulur ("Modelden Öğrenme"). Öğretmenin dersi severek yaptığını görmek, heyecan ve coşku dolu ol- ması ("enthusiasm" ve "emotional contagion"= tut- ku ile) öğrencinin öğrenme isteğini doğrudan etkiler.

2.4 Yeterlik Odaklı Ders

Eskiden derste "konu işlemek" ve buna ilişkin ders ki- taplarını takip etmek yeterliydi. Bu konu, son 20 yılda – yeterlik odaklı olması yönünde – temelden değişti. Yeterlik odaklı bir ders, "konu işleme"ye dayalı gele- nekssel dersin uyduğu kurallardan başka: Ders planları, alıştırmalar ve üniteler, daha çok hedeflenen getirisi, yani öğrencinin belgelenebilir becerileri doğrultusunda oluşturulmaktadır. Bu konu, öğretmenin çokça teş- his koyabilme yetisini gerektirmekte, bu da becerileri tanımlayabilmek için ölçme kriterlerini bilmek ve yet- kin bir şekilde kullanabilmek demek – ADE durumun- da, Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Programında örneğin yazılı anlatım yetkinliği için özdeğerlendirme kriterleri mevcut (<https://www.uni-marburg.de/sprachenzent- rum/lehreangebot/selbsteinschaetzung>).

2.5 Karma Öğrenme Şartlarıyla Başet- me

Dersi farklı ve sürekli değişen öğrenme şartlarına göre belirlemek, nitelikli dersin kilit noktasını oluşturur; öğ- renme şartı deyince, sadece önbilgi farkı değil, kültürel ve dilsel geçmiş özelliği, öğrenme önceliği, cinsiyet far- kı ve engeller ("inklusion"= kapsayıcılık) anlaşılma- ktadır. Altında yatan temel prensip; adaptasyon (öğrenme durumlarının ve yönergelerin mümkün olduğunca öğrencinin şartlarına en uygun şekilde oluşturulması); buradan çıkan sonuç, içerik ve yöntemin değişmesi ile alıştırmaya derecesi ve de ders hızının, var olan şartlara adapte edilmesi gerekliliğidir. Farklılaştırma ve bireysel- leştirme tedbirlerinde başarı elde etmek için – sadece yöntem ya da teknik olarak algılandığında geleneksel dersten daha kıymetli olması değil, daha nitelikli olma- sı: Dozu, ritmi ve zamanlaması, en önemlisi de etkin öğrenmeye dayalı dersin genel prensipleriyle bir bütün hale getirilmesidir.

Bir dersin, bir sınıfın tüm öğrencileri için aynı oranda iyi ya da kötü, öğrenmesinde etkilidir ya da değildir demek de ayrı bir efsane – araştı- rmalar, öğretim yöntemleri ile öğrenci özellikleri arasında güçlü etkileşim olduğunu göstermek- tedir.

Buna göre eksik önbilgi ve becerilere sahip öğrencile- rinin ihtiyacı güçlü bir iskelet yapı (Scaffolding), kısa dönüt ve net anahatlardır; açık bir ders ve keşfe dayalı bir öğrenme yöntemi onlar için fazla zorlayıcı olurdu. Buna karşın, yeterli öğrenme yetkinliğine sahip ileri düzey öğrencisi, açık öğrenme tarzından daha ziyade faydalanmaktadır.

3. Sonuç

Ders, pek tabiki de prensip ve olanaklarla değil, öğ- retim elemanları tarafından işlenmektedir. Etkili ders prensiplerini yönetmeyi bilmek, ne kadar önemliyse, öğretmenin profesyonelliği ve kişiliğinin önemi de bir o kadar açık ve büyüktür. Bu bölümün merkezinde yer almasa da, meslekte başarılı olmak, 3B'de belirtilen öğrenci söylemleri açısından da hedefe yönelik bazı esaslı özellikler burada verilmelidir. Alman Dili Öğre- timi bölümü öğrencisinden öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği profilden haberdar olması istenmekte, bu CCT Portalı (Career Counselling for Teachers, CCT, <http://www.cct-switzerland.ch/>) ya da "Öğretmenlik Mesleğine Hazır" Portalında (Schaarschmidt & Kies- chke, 2007; <http://www.copin.at/index.php?fit-l-nut- zen/>) olabilir. Sözü edilen envanter, 4 alanının 21 zorlu özelliklerine ilişkin öz- ve yabancı değerlendirme içerir: Psikik istikrar (başarısızlıkla başetmede taaruz becerisi, hayal kırıklığını tolere edebilme, dinlenme ve rahatlama becerisi, baskı altında istikrar ve strese karşı direnme), aktivite, motivasyon ve motive edebil- me (çocuklarla ve gençlerle bir arada olmayı sevme, sorumluluk alabilme, espri anlayışı, bilgiye ve bilgilen-meye susamışlık, çaba harcamaya hazır olma ve fera- gat edebilme, sevinebilme ve mesleki idealizm), sosyal beceri (iletişimsel durumlarda yaptırım gücü, sosyal duyarlılık, kendinden emin duruş ve güleryüzlülük / sıcakkanlılık) ve temel beceriler (ses, esneklik, didak- tik beceri/kıvraklık, konuşma becerisi ve akılcı çalışma yetisi).

Kaynakça

- Hattie, John A. C. (2012): Visible Learning for Teachers. Maximizing Impact on Learning. London: Routledge.
- Helmke, Andreas (2014): Unterrichtsqualität und Lehrerprofessionalität. Diagnose, Evaluation und Verbesserung des Unterrichts (5. Aufl., Schule weiterentwickeln – Unterricht verbessern. Orientierungsband). Seelze: Klett/Kallmeyer.
- Schaarschmidt, Uwe; Ulf Kieschke (Hrsg.) (2007): Gerüstet für den Schulalltag. Psychologische Unterstützungsangebote für Lehrerinnen und Lehrer. Weinheim und Basel: Beltz.